
BOEKBESPREKING

Dr. P. den Ottolander, *Deus Immutabilis*. Wijsgerige beschouwing over onveranderlijkheid en veranderlijkheid volgens de theologie van Sint-Thomas en Karl Barth, 1965, Van Gorcum & Comp. N.V., Assen, 263 bladz.

Bovenvermeld boek is vorig jaar als dissertatie verdedigd aan de Nijmeegse universiteit. Het is om verschillende redenen de aandacht ten volle waard. De schrijver, vroeger protestant en thans behorend tot de Rooms-Katholieke kerk, is in de kring van de reformatische wijsbegeerte geen onbekende. Ook deze studie geeft opnieuw duidelijk blijk van zijn gedegen lectuur van en meelevende belangstelling voor de publicaties die uit deze beweging zijn voortgekomen. Om dit enigszins chauvinistisch begin maar meteen af te ronden: het is zelfs opvallend — de auteur zelf wijst er op —, hoezeer de resultaten van zijn Barth-analyse, vericht vanuit een overtuigd neothomistisch standpunt, op belangrijke punten convergeren met die van Prof. Zuidema.

Overigens toont de schrijver een verkwikkende breedheid van blik en een serieus, veelzijdig meelevend met alles wat binnen het protestantisme gedurende de laatste 20 à 30 jaar als historisch belangrijk en op een of andere wijze vernieuwend naar voren is gekomen (Miskotte, Schilder, Berkouwer, Kuitert e.a.). Uiteraard is zijn oog evenmin gesloten voor de opmerkelijke veranderingen in de R.K. theologische en wijsgerige beschouwingen van de laatste tijd. Wel overweegt ten aanzien daarvan een kritische instelling.

Dit alles betekent stellig niet, dat Dr. den O. zich beperkt tot veelzijdige informatie en zijn lezers slechts zou laten heen en weer dobberen op de talrijke, soms boeiende soms verwarrende, golfbewegingen van onze tijd. Eerder zouden we zijn studie een geprononceerde bijdrage tot de „controvers-filosofie” kunnen noemen. Een bijdrage die ongetwijfeld in verschillende opzichten zeer leerzaam is. Terecht tekent de schrijver enkele malen protest aan tegen een vlak irenisme dat aan een serieuze discussie niet toekomt. Hemzelf is er veel aan gelegen een z.i. fundamentele tegenstelling in wijsgerige standpuntbepaling met wijsgerige middelen zo scherp mogelijk (ook in de zin van: zo zuiver mogelijk) in het licht te stellen.

De vragen die daarbij rijzen (geen partijloosheid, wel onpartijdigheid, zoals in de inleiding, blz. 2, de korte formule luidt), zijn bijzonder belangrijk; ze raken het probleem van de wijsgerige communicatie, dat ook in de transcendentale kritiek van de wijsbegeerte der wetsidee zo ingrijpend aan de orde is. Het is thans niet mogelijk, diep op deze kwesties in te gaan. Vermeld zij Dr. den O.'s opinie, dat in het conflict neothomisme-Barth „geen neutrale arbitrage en bemiddeling mogelijk is”, omdat elke scheidsrechter en vredestichter oordeelt vanuit een bepaald standpunt (blz. 203), en een „onverzoenlijke gevechtshouding” noodzakelijk blijft, die overigens kan samengaan met bewondering voor de wetenschappelijkheid en de ver gaande coherentie bij de tegenstander (blz. 233). Inderdaad in deze tijd een opmerkelijk geluid, ook binnen R.K., zelfs binnen „neothomistische” kring! Van onze kant zouden wij hierbij nu alleen de opmerking willen maken, dat juist op het punt van de wetenschappelijkheid en coherentie *in de noodzakelijke* (al of niet erkende) *structurele samenhang* daarvan met vóór- en bovenwetenschappelijke positiekeuzen de immanent-transcendentale kritiek van de

w. der w. inzet. Ook daarbij vertoont zich een grens aan de discussie en de mogelijkheid van „redelijke” overtuiging, maar deze „grens” heeft niet slechts negatieve, doch primair positieve betekenis, nl. in de onthulling van de *fundamentele, religieuze dialectiek*, welke, tegen de maatstaven van de gesprekspartner zelf in, het specifiek wijsgerige gesprek doorkruist en helaas dikwijls insnoert.

Thomas en Barth zijn voor de auteur de exponenten van standpunten, die hij na een breed en nauwkeurig onderzoek tenslotte bondig tegenover elkaar plaatst als „*analogia identitatis*” versus „*analogia labilitatis*”. Met de analogia-idee bevinden we ons traditioneel in de scholastieke zijnsleer of ontologie. In de lijn van Thomas geldt daarbij de godsleer of theo-ontologie van de wijsgerige theologia naturalis als de kroon van alle ontologie (God als summum ens of maxime ens). De auteur is zich volledig bewust van het bestaan van vakgenoten die de mogelijkheid van een wijsgerige godsleer verwerpen (blz. 2), en het zal hem niet verbazen de recensent in hun gezelschap aan te treffen. Hij acht het echter in deze studie niet zijn taak het tegendeel aan te tonen. Toch is de kwestie van belang, m.n. ook voor de Barth-interpretatie en -beoordeling van de schrijver, en eveneens — maar hier spreken we met meer voorbehoud — voor zijn visie op Thomas.

Wat Barth betreft, wij delen de mening van Dr. den O., dat een wijsgerig onderzoek van diens theologische gedachtengang z'n goed recht heeft en zelfs niet achterwege kan blijven. Barth zelf moge zich gedistantieerd hebben van filosofische bezinning op zijn theologische activiteit, de schrijver houdt vol: „Iedere theologie impliceert een bepaalde wijsbegeerte, en vraagt wat dat betreft om een filosofische beoordeling” (blz. 99). Overigens wordt de relatie van deze twee anders opgevat dan in de reformatorische wijsbegeerte het geval is, zoals ook in dit boek zelf (blz. 110, noot 81) gesignaleerd wordt. Binnen het reformatorisch denken is er ongetwijfeld nogal verschil van inzicht en noodzaak tot verdere bezinning juist op dit gewichtige punt, maar principieel heeft men hier afstand genomen van het schema natuurlijk-bovennatuurlijk, dat de beschouwingen van de schrijver in sterke mate blijkt te beheersen. De vraag is nu, of een opereren vanuit dit schema voldoende waarborg kan bieden voor een juist verstaan van de te bestrijden partij.

Het onderzoek is grondig en secuur, de analyse scherp en helder. Bovendien wil de onderzoeker in het oog houden dat „geloof”, „natuur” en „bovennatuurlijkheid” in zijn taaleigen niet zo maar dezelfde betekenis heeft als bij Barth (blz. 102). Toch verwijt hij Barth „supernaturalisme” en „fideïsme”. Verdiende het hier aan de orde gestelde niet nader en dieper onderzoek? Wel komt hij op dit punt in het vervolg nog een enkele keer terug, maar dit blijft o.i. te zeer beperkt tot een vaststellen van uiteenlopende interpretatie van eenmaal gefixeerde termen. Men kan er dan voorts „naar streven, „de ander” beter te begripen dan hijzelf doet, evt. ondanks zijn protesten” (stelling 6), maar daarmee kan zeker de auteur niet bedoelen de deur open te zetten voor een vorm van subjectivisme.

Waarom zou Barth de neoscholastieke interpretatie van de termen in geding alsmede de daarmee samenhangende kwalificatie van zijn standpunt niet kunnen aanvaarden? Alleen vanwege een (zuiver wijsgerig) „indeterminisme, extrinsecisme en mobilisme”? Dr. den O. meent, in navolging van Thomas, met „natuurlijk”-wijsgerige argumenten de „absolute identiteit”, „intrinsieke noodzakelijkheid” en „onveranderlijkheid” Gods te kunnen aantonen en verdedigen. Barth acht dit „diskussionslos unmöglich” (vgl. blz. 111). Wij kunnen dit laatste onderschrijven, inzover wij hier geloven te stuiten op de *grenzen* van alle redelijke discussie, die voor de verschillende discussiërenden gelijkkelijk van kracht zijn. Deze grenzen worden voor ons enigermate zichtbaar, wanneer wij lezen: „Uiteraard hangt deze absolute identiteit in de scholastiek samen met het principium non-contradictionis, dat in analoge zin voor het contingent geschapene geldt . . . Dit principe had God